

ALICJA PALUCH
ORCID: 0000-0002-4310-2440
Uniwersytet Opolski

HENRYK SPUSTEK
ORCID: 0000-0001-7594-1866
Uniwersytet Opolski

Bezpieczeństwo państwa — czynniki miękkie

Sam podstawowy sens istnienia państwa jako wspólnoty politycznej polega na tym, że całe społeczeństwo, które je tworzy, staje się niejako panem i władcą swoich losów.

Jan Paweł II, encyklika *Redemptor hominis*

Wprowadzenie

Kluczowym aspektem rzutującym na poziom bezpieczeństwa państwa jest jego potencjał społeczny. Zasadniczymi elementami społecznego potencjału bezpieczeństwa są: kształt struktury społecznej i demograficznej, istniejące nierówności i konflikty społeczne oraz aktywność społeczeństwa obywatelskiego¹. Wydaje się zatem, że znamiennym zasobem potencjału społecznego jest kapitał społeczny, który mieści wszystko to, co decyduje o zdrowych relacjach społecznych, dbaniu o dobro wspólne i współpracy². Wiąże się go z potencjałem zgromadzonym w społeczeństwie w postaci obowiązujących norm postępowania, zaufania i zaangażowania. Podkreśla się, że

¹ Biała księga Bezpieczeństwa Narodowego RP, 2013, <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/bezpieczenstwo-spoeczny/5978>, Potencjał społeczny.html (dostęp: 27.06.2019).

² J. Czapiński, *Kapitał społeczny*, [w:] *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków — raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2007, s. 257.

społeczeństwo aktywne, o wysokich kwalifikacjach i kompetencjach, odpowiednio dostosowanych do współczesnych zagrożeń oraz wyzwań dla bezpieczeństwa, to nieodzowny warunek zapewnienia rozwoju społecznego i gospodarczego, w tym rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz dalszej poprawy jakości życia i bezpieczeństwa obywateli³.

Jest to więc niezbędny czynnik kształtowania bezpieczeństwa każdego państwa. Silne społeczeństwo jest także warunkiem *sine qua non* potęgi każdego państwa. Zwraca na to uwagę Robert Putnam, aprobuując następującą prawidłowość: „silne społeczeństwo, silna gospodarka; silne społeczeństwo, silne państwo”⁴. Naukowiec podkreśla wagę potencjału społecznego także w zakresie tworzenia silnej gospodarki. Jak wiadomo, gospodarka rozwija się w strukturach społecznych, w związku z tym nie można zagadnienia potęgi państwa, której fundamentalnym ogniwem jest gospodarka, analizować w oderwaniu od czynnika ludzkiego czy też społecznego. Waga społeczeństwa podkreślana jest także przez Bohdana Hawrylyshyna, zdaniem którego pozycja międzynarodowa państwa determinowana jest przez efektywność funkcjonowania jego społeczeństwa, biorąc pod uwagę takie wyznaczniki społeczne, jak: aspiracje, dokonania, stosunki międzyludzkie⁵. Kondycja społeczeństwa ma zatem istotne przełożenie na potęgę państwa, sprawność jego działania w sytuacjach zagrożenia, a w efekcie — bezpieczeństwo obywateli⁶.

1. Istota kapitału społecznego

Koncepcja kapitału społecznego eksponuje znaczenie czynników społecznych, kulturowych, psychologicznych i politycznych. Skupia się więc na tak zwanych miękkich aspektach potencjału społecznego. Heterogeniczność tego zagadnienia widoczna jest w literaturze przedmiotu w postaci dużej palety definicji. Można tutaj wyróżnić stanowiska przyjmujące, że kapitał społeczny to „wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania, zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiąganiu wspólnych celów”⁷. Według Roberta Putnama „kapitał społeczny odnosi się do cech organizacji społecznej, takich jak sieci, normy i zaufanie społeczne, które ułatwiają koordynację i współpracę dla

³ Biała księga Bezpieczeństwa Narodowego RP.

⁴ R.D. Putnam, *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków 1995, s. 275.

⁵ B. Hawrylyshyn, *Drogi do przyszłości. Ku większej efektywności społeczeństw. Raport dla Klubu Rzymskiego*, Warszawa 1990, s. 20.

⁶ H. Spustek, *Społeczeństwo obywatelskie w modelu bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Potęgotmetria*, t. 3, red. M. Sułek, R. Kobryński, Warszawa 2016, s. 59.

⁷ Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 26 marca 2013 r., s. 37, http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf (dostęp: 13.05.2019).

obopólnych korzyści”⁸. Natomiast James Coleman wskazał, że kapitał społeczny „stanowi pewien aspekt struktury społecznej i ułatwia niektóre działania jednostek, które są wewnątrz takiej struktury [...]. Ułatwia osiąganie celów, które nie mogłyby zostać osiągnięte w przypadku jego braku lub zostałyby osiągnięte, ale większym kosztem”⁹.

Zdaniem Marii Theiss kapitał społeczny powiększa ogólną efektywność społeczności oraz ułatwia osiąganie celów grupie i jednostkom¹⁰. W istnieniu sieci powiązań między jednostkami, kształtowanymi przez normy społeczne i kulturowe, a także w dostępie do zasobów posiadanych przez uczestników tej sieci (i mobilizowaniu nowych zasobów) oraz zaufaniu, jakim siebie wzajemnie obdarzają, dostrzega się wymierne korzyści. Zauważono, że „zdolności miękkie” społeczeństwa, na przykład umiejętność współdziałania — tym samym grupowe osiąganie celów — pozwala bardziej efektywnie realizować wspólne misje. W opinii Janusza Czapińskiego kapitał społeczny służy

integracji i solidarności społecznej — przeciwdziałania wykluczeniu i dyskryminacji; uzupełnianiu i wyręczaniu niewydolnych instytucji państwa; kontroli sektora rządowego i wymuszaniu jego odpowiedzialności; kontroli sektora komercyjnego; budowaniu i ochronie kultury lokalnej przed jego komercjalizacją¹¹.

Przyjmuje się, że wielkość kapitału społecznego uzależniona jest zasadniczo od dwóch czynników — poziomu zaufania społecznego oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Oba te czynniki mogą wpływać na poziom bezpieczeństwa państwa. Jest to związane z tym, że płaszczyzną rozwoju społeczeństwa obywatelskiego jest tak zwany trzeci sektor, czyli ogół organizacji pozarządowych, których celem jest realizacja różnorodnych celów publicznych, służących dobru wspólnemu. Ważną grupą organizacji pozarządowych jest ta, która działa w sektorze bezpośrednio lub pośrednio związanym z bezpieczeństwem. Można zaliczyć do niej ochotnicze straże pożarne, społeczne organizacje ratownicze, organizacje o charakterze społeczno-wychowawczym i inne. Potencjał ludzki i rzeczowy tychże organizacji może być wykorzystywany na różnych etapach sytuacji kryzysowych, zagrażających człowiekowi — zapobiegania, przygotowania, jak również reagowania i odtwarzania. Częstokroć tego typu organizacje mają zasoby, którymi nie dysponują (lub dysponują niewystarczająco) organy administracji publicznej i profesjonalne służby. Na etapie zapobiegania przyczyniać mogą się do niezwłocznego przekazywania społeczeństwu informacji, instrukcji postępowania w razie

⁸ R. Putnam, *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy* 6 (1), <http://www.socialcapitalgateway.org/content/paper/putnam-r-d-1995-bowling-alone-american-declining-social-capital-journal-democracy-6-1-> (dostęp: 14.06.2019).

⁹ J.S. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Cambridge, Ma 1990, s. 302, 304–305.

¹⁰ M. Theiss, *Kapitał społeczny środowiska lokalnego — pojęcie i problemy*, [w:] *Edukacja i animacja społeczna w środowisku lokalnym*, red. W. Theiss, B. Skrzepczak, Warszawa 2006, s. 9–14.

¹¹ J. Czapiński, *op. cit.*, s. 258.

zaistnienia konkretnych zdarzeń, będąc w kontakcie z pozostałymi podmiotami zarządzającymi sytuacją kryzysową. Ich pozytywną rolę upatruje się także na etapie przygotowania przez czynną partycypację przedstawicieli organizacji non profit jako podmioty pomocnicze w pracach zespołów dbających o zapewnienie bezpieczeństwa państwa. Na etapie reagowania czynnie uczestniczą w akcjach polegających na opanowaniu kryzysu. Ich aktywność przejawia się także w fazie odtwarzania — przez przywracanie stanu z czasu sprzed wystąpienia kryzysu. Podkreśla się, że członkowie tego typu organizacji czują się współodpowiedzialni za sprawy związane z zapewnieniem bezpieczeństwa, zarówno w skali społeczności lokalnych, jak i w skali państwa. Jednak aby działalność ta była efektywna, między członkami musi istnieć zaufanie, niezbędne do podjęcia współpracy umożliwiającej im wspólne i efektywne zaangażowanie się w zróżnicowaną działalność pomocową na rzecz społeczeństwa. Ponadto podmioty trzeciego sektora mogą odgrywać znaczącą rolę w procesie kształtowania postaw zachowań młodego pokolenia obywateli w zakresie bezpieczeństwa¹². Przejawem tego jest działalność edukacyjna, prowadzona w formie warsztatów, szkoleń i innych metod poznawczych. Mając to na względzie, należy stwierdzić, że organizacje pozarządowe mogą tworzyć istotny element pomocniczy na wypadek wystąpienia zagrożenia.

2. Kapitał społeczny a zasady życia społecznego

Kapitałem utarło się nazywać dobro, które ma trzy zasadnicze cechy: pomnażania, wymienialności oraz użyteczności. Wszystkie stosunkowo łatwo zinterpretować, zważywszy na materialną sferę wartości. Trudności interpretacyjne napotykamy w niematerialnej sferze wartości. Funkcjonuje tu pojęcie kapitału społecznego. Podobnie jak kapitał ludzki tak i kapitał społeczny podlega pomnażaniu i wymienialności. Natomiast użyteczność kapitału społecznego ujawnia się wówczas, gdy następuje sprawdzenie funkcjonowania ważnych dla bytu państwa systemów bezpieczeństwa. „Bezpieczeństwo państwa tworzy cały naród każdego dnia, pracą swych umysłów, serc i rąk zwiększając siłę narodową, chroniąc swe wartości oraz interesy narodowe i broniąc ich przed nieustannymi zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi”¹³. Stan bezpieczeństwa państwa to w znacznej mierze stan kondycji jego społeczeństwa. Problemy drążące społeczeństwo mają istotny wpływ na bezpieczeństwo państwa, a ich dostrzeżenie, niwelowanie i łagodzenie ich skutków, a najlepiej zapobieganie ich powstawaniu, decyduje o efektywności działań państwa w sferze obronności¹⁴. Z kolei istnieje ścisły związek

¹² I. Drabik, *Rola i znaczenie organizacji pozarządowych w zarządzaniu kryzysowym*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie” 2015, nr 20, s. 149–162.

¹³ R. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2003, s. 61.

¹⁴ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 27.

między intensywnością występowania problemów społecznych a kondycją ekonomiczną państwa. Nie oznacza to jednak, że w państwach zamożnych problemy natury społecznej nie występują, lecz ich liczba i natężenie są znacznie mniejsze niż gdzie indziej¹⁵. Ekonomiczne możliwości wsparcia działań na rzecz eliminacji problemów społecznych determinują intensywność występowania niekorzystnych zjawisk społecznych. Mogłoby zatem się wydawać, że jedynym antidotum na występowanie negatywnych zjawisk społecznych jest budowa potencjału ekonomicznego państwa, co jednocześnie będzie gwarantem bezpieczeństwa państwa. Jednak problem ten jest znacznie bardziej skomplikowany. Bardzo trafnie zagadnienie to ujmuje Wojciech Kostecki, pisząc o zasadniczej roli czynnika subiektywnego, świadomościowego w problematyce bezpieczeństwa:

to w rozstrzygającej mierze poczucie bezpieczeństwa własnego lub wskazanie na zagrożenie bezpieczeństwa innych skłania podmioty społeczne do działania. Bezpieczeństwo ma także charakter relacyjny: jest zawsze stosunkiem między postrzeganymi zagrożeniami a możliwościami przeciwstawiania się im¹⁶.

Wskazana tu relacyjność między postrzeganiem zagrożeń a możliwościami reakcji na nie staje się powodem selektywnego odbioru zagrożeń, częstym niedostrzeganiem realnych zagrożeń o dużym zasięgu na rzecz zagrożeń o skali lokalnej mieszczącej się w zakresie ludzkiego wymiaru bezpieczeństwa.

To właśnie dzięki tym dwóm spostrzeżeniom najłatwiej wytłumaczyć pojawienie się nowego podejścia do problematyki bezpieczeństwa, w którym za punkt wyjścia służy przekonanie o instrumentalności roli państwa wobec obywateli, a zatem to ich bezpieczeństwo musi uzyskać priorytet w działaniach zbiorowości międzynarodowej. Ci zaś w coraz mniejszej mierze obawiają się utraty suwerenności swoich państw w wyniku ataku wojskowego¹⁷.

Rozważania te pokazują, że potencjał ekonomiczny, czyli możliwości przeciwstawiania się problemom społecznym, to zbyt mało, aby problemy te rozwiązać. Potrzebne jest jeszcze właściwe postrzeganie problemów bezpieczeństwa. Społeczeństwo musi posiadać umiejętność dostrzeżenia problemów i nadania im właściwej hierarchii na skali zagrożeń. Hierarchia ta z kolei decyduje o podejmowanych działaniach ze strony podmiotów społecznych. Jakość społeczeństwa, stopień jego obywatelskości ma tutaj zasadnicze znaczenie. Zatem budowa kapitału społecznego jest sprawą bardzo istotną z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa. Pozostaje pytanie o determinanty rozwoju kapitału społecznego. Istotne znaczenie ma tutaj funkcjonowanie i sposób realizacji zasad życia społecznego¹⁸.

¹⁵ A. Bąkiewicz, *Rozwój gospodarczy na świecie — teoria i praktyka*, [w:] *Bieda i bogactwo we współczesnym świecie. Studia z geografii rozwoju*, red. M. Czerny, Warszawa 2012, s. 37–43.

¹⁶ W. Kostecki, *W stronę nowej koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Problemy społeczne w grze politycznej*, red. J. Królikowska, Warszawa 2016, s. 50.

¹⁷ *Ibidem*, s. 51.

¹⁸ M. Adamczyk, *Kapitał społeczny a ład moralny we współczesnym społeczeństwie*, „Acta Universitatis Lodzensis — Folia Sociologica” 40, 2012 s. 129–133.

Zasady społeczne tworzą podstawę funkcjonowania społeczeństwa. Wyznaczają one reguły postępowania, będąc fundamentem dojrzałego społeczeństwa. Mówiąc o zasadach społecznych, mamy na myśli cztery powiązane wzajemnie reguły postępowania, których funkcjonowanie skupione jest wokół dobra nadrzędnego, zwanego dobrem wspólnym. Dobrem wspólnym w myśl art. 1 Konstytucji RP jest Rzeczpospolita Polska. Ponadto dobro to w jednakowym stopniu przynależy do wszystkich obywateli. Przepis ten należy zatem rozumieć jako obowiązek nałożony na wszystkich obywateli w stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej, nakazujący szczególną troskę w zakresie ochrony i pomnażania tego dobra. Treść art. 1 Konstytucji RP wypełnia zasadę dobra wspólnego. Dobro wspólne jest wartością nadrzędną i pozostaje ponad dobrami indywidualnymi poszczególnych obywateli. Należy tu zwrócić szczególną uwagę na dualizm pojęcia dobra wspólnego. Dobro wspólne ma dwa niezależne wymiary — ekonomiczny (wymierny) i aksjologiczny, stanowiący tak zwany wymiar miękki. Pomnażanie dobra wspólnego to zarówno działania ukierunkowane na rozwój w sferze ekonomicznej państwa, jak i aktywność społeczeństwa na rzecz umacniania więzi wzajemnościowych.

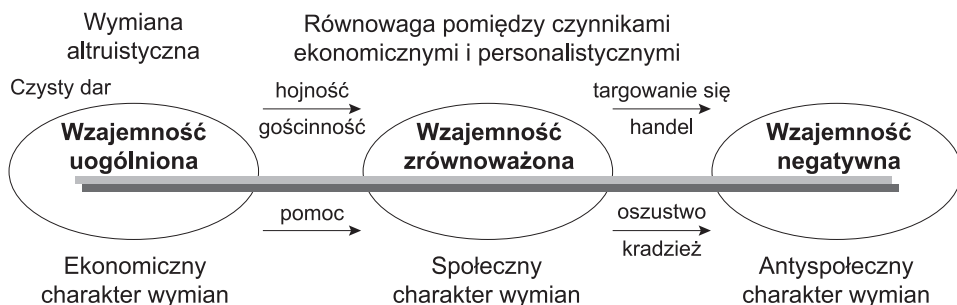
O sile państwa obok potęgi ekonomicznej w równej mierze stanowi jedność obywateli, zjednoczonych wokół wspólnych celów działania, silnie powiązanych z sobą więziami wzajemnymi i relacjami ekonomicznymi. W ten sposób ujawniają swoją obecność dwie inne zasady społeczne: zasada wzajemności i zasada solidarności. Czwarta zasada życia społecznego, zasada subsydiarności, wskazuje natomiast na sposób realizacji działań w ramach funkcjonowania trzech pozostałych zasad.

Subsydiarność to reguła organizacyjna porządkująca podział zadań między elementami struktury organizacyjnej. Zgodnie z nią procesy decyzyjne powinny być lokowane możliwie najniżej, gdzie rozeznanie problemu jest najlepsze, podobnie jak i wiedza odnośnie sposobów jego rozwiązania, gdzie skutki decyzji będą najbardziej odczuwalne, a wykonanie najbardziej efektywne¹⁹.

Właściwe rozumienie istoty zasady wzajemności jest punktem wyjścia do rozważań nad kapitałem społecznym. Zasada wzajemności pochodzi od łacińskiego zwrotu *do ut des*, oznaczającego „daję żebyś dawał”. Zawarty jest tu nakaz dawania, rozdawania dóbr, aktywowany przez interakcje ze strony innych członków społeczności. Opaczne rozumienie tej zasady polega często na przekłamaniu jej przekazu sformułowaniem: „daję, żebyś oddał”, sugerującym nakaz wzajemnego wsparcia jedynie wobec tych, którzy nam pomogli. Tymczasem sens zasady wzajemności jest zgoła odmienny. Zauważalna jest tu potrójna nieokreśloność: z jednej strony nieokreśloność osoby (zasada nie wskazuje odbiorcy), z drugiej zaś nieokreśloność czasu (nie jesteśmy zobligowani do natychmiastowego działania zwrotnego) i jednocześnie nieokreśloność rzeczy (wzajemność może dotyczyć

¹⁹ B. Miner, *Subsidiarity: a Primer*, <https://www.thecatholicthing.org/2009/07/06/subsidiarity-a-primer> (dostęp: 28.06.2019).

zarówno sfery materialnej, jak i niematerialnej). Pełne zrozumienie zasady wzajemności wiąże się z funkcjonowaniem dwóch rodzajów wymian: ekonomicznych (niewzajemnościowych relacji pionowych — *societas*) oraz nieekonomicznych, wzajemnościowych więzi poziomych (*communitas*). Harmonijne funkcjonowanie społeczeństwa jest zależne od stopnia równowagi między tymi dwoma rodzajami wymian²⁰. Występuje ciągła rywalizacja między *communitas* i *societas*. Zasadę wzajemności dobrze opisuje kontinuum wymian, którego graficzną interpretację pokazano na rysunku 1.

Rys. 1. Kontinuum wymian

Źródło: opracowanie własne na podst. J. Bierówka, *Zasada wzajemności w społeczeństwie informacyjnym*, Kraków 2009, s. 56.

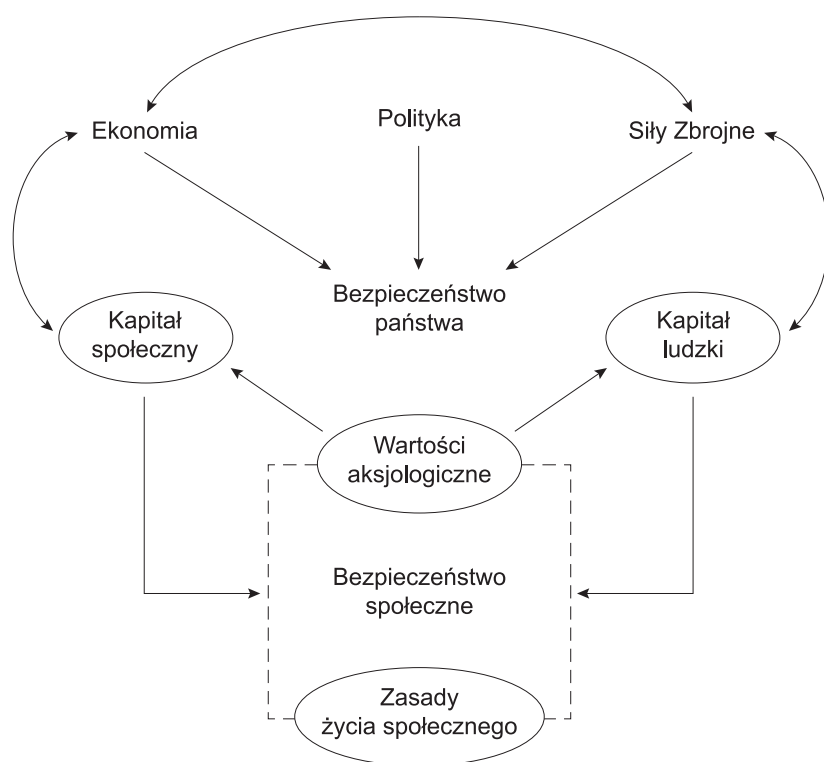
Na rysunku widoczne są trzy możliwe obszary wymian społecznych opartych na wzajemności uogólnionej, wzajemności zrównoważonej i wzajemności negatywnej. Z punktu widzenia budowy kapitału społecznego interesują nas dwa pierwsze obszary funkcjonowania zasady wzajemności. Wyraźnie widoczne są powiązania między zasadami życia społecznego, jak też współdziałanie ekonomicznego i społecznego charakteru wymian wzajemnych. Natomiast dążenie do równowagi między czynnikami ekonomicznymi i personalistycznymi leży u podstaw budowy kapitału społecznego.

3. Znaczenie wartości aksjologicznych w procesie budowy bezpieczeństwa państwa

Rozważania te wskazały na ścisłe związki między czynnikami miękkimi, funkcjonującymi w ramach czterech podstawowych zasad życia społecznego, a jakością potencjału społecznego. Bezpieczeństwo państwa, powszechnie utożsamiane z trzema filarami: gospodarką (siłą ekonomiczną), polityką i siłami zbrojnymi, zdaje się pomijać nie mniej ważne znaczenie sfery społecznej. Jednocześnie ko-

²⁰ J. Bierówka, *Zasada wzajemności w społeczeństwie informacyjnym*, Kraków 2009, s. 19.

leżność, w jakiej wymieniane są filary bezpieczeństwa, wskazuje jednoznacznie na postrzeganie ich istotności dla bezpieczeństwa państwa. Na to zwrócono już uwagę, wskazując na instrumentalność roli państwa wobec obywateli. Tymczasem troska o bezpieczeństwo społeczne powinna być punktem wyjścia w procesie budowy bezpieczeństwa państwa. Tak jak wskazano, system bezpieczeństwa społecznego oparty jest zarówno na relacjach o charakterze ekonomicznym, jak i więziach o charakterze personalnym. Więzi personalne opisane są przez tak zwane czynniki miękkie, niemierzalne ilościowo. Jest to zasadnicza trudność w przeprowadzeniu analizy zmierzającej do jednoznacznej oceny bezpieczeństwa społecznego. Miejsce bezpieczeństwa społecznego w systemie bezpieczeństwa państwa pokazuje rysunek 2.

Rys. 2. Bezpieczeństwo państwa — uwarunkowania społeczne

Źródło: opracowanie własne.

Cztery zasady życia społecznego, omówione wcześniej, w dużej mierze opierają się na czynnikach miękkich. Sposób funkcjonowania społeczeństwa oparty na tych zasadach determinuje z kolei poziom bezpieczeństwa społecznego. W zależności od poziomu bezpieczeństwa społecznego możemy mówić o jakości kapitału społecznego, powiązanego bezpośrednio z ekonomicznym filarem bezpieczeństwa

państwa i pośrednio z siłami zbrojnymi. Jakość czynnika ludzkiego występującego w siłach zbrojnych zależy przecież od wielkości kapitału społecznego. Zarówno o jakości gospodarki, jak i o jakości sił zbrojnych świadczy nie tylko ich potencjał materialny, lecz przede wszystkim potencjał ludzki i społeczny, bez którego oba filary bezpieczeństwa nie mogłyby istnieć. Ten, wydawałoby się oczywisty, fakt jest bardzo często pomijany w analizach ilościowych i analizach porównawczych stanu bezpieczeństwa naszego państwa w odniesieniu do potencjalnych przeciwników.

Podsumowanie

W przedstawionych rozważaniach autorzy wskazali na istotny i często pomijany problem obecności czynników miękkich w analizach prowadzonych nad bezpieczeństwem państwa, w tym nad określaniem potęgi państwa. Uwarunkowania społeczne: aktywność obywatelska, jakość więzi i relacji obywatelskich, zaufanie społeczne, celowość działania i wierność wartościom aksjologicznym przez stosowanie się społeczeństwa do zasad postępowania społecznego, mają istotny wpływ na wielkość kapitału społecznego będącego istotnym budulcem potęgi państwa. Potęga ta rozumiana w kategoriach ekonomicznej, politycznej i militarnej pochodzi od dobrze zorganizowanego społeczeństwa, o wykształconych sposobach działania opartych na zaufaniu społecznym. Zaufanie społeczne zaś w prostej linii prowadzi do jedności, a w jedności działania tkwi najistotniejsza siła społeczna. Stwierdzenie to jest istotą, myślą przewodnią niniejszego artykułu, którego treść, zdaniem autorów, w pełni uzasadnia jego prawdziwość.

Bibliografia

- Adamczyk M., *Kapitał społeczny a ład moralny we współczesnym społeczeństwie*, „Acta Universitatis Lodzensis — Folia Sociologica” 40, 2012.
- Bąkiewicz A., *Rozwój gospodarczy na świecie — teoria i praktyka*, [w:] *Bieda i bogactwo we współczesnym świecie. Studia z geografii rozwoju*, red. M. Czerny, Warszawa 2012.
- Biała księga Bezpieczeństwa Narodowego RP, 2013, <https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/bezpieczenstwo-spoeczny/5978>, Potencjał-spoeczny.html (dostęp: 27.06.2019).
- Bierówka J., *Zasada wzajemności w społeczeństwie informacyjnym*, Kraków 2009.
- Coleman J.S., *Foundations of Social Theory*, Cambridge, Ma 1990.
- Czapiński J., *Kapitał społeczny*, [w:] *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków — raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2007.
- Drabik I., *Rola i znaczenie organizacji pozarządowych w zarządzaniu kryzysowym*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie” 2015, nr 20.
- Hawrylyshyn B., *Drogi do przyszłości. Ku większej efektywności społeczeństw. Raport dla Klubu Rzymskiego*, Warszawa 1990.
- Jakubczak R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2003.

- Kostecki W., *W stronę nowej koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Problemy społeczne w grze politycznej*, red. J. Królikowska, Warszawa 2016.
- Miner B., *Subsidiarity: a Primer*, <https://www.thecatholicthing.org/2009/07/06/subsidiarity-a-primer> (dostęp: 28.06.2019).
- Putnam R.D., *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy* 6 (1), <http://www.socialcapitalgateway.org/content/paper/putnam-r-d-1995-bowling-alone-america-s-declining-social-capital-journal-democracy-6-1-1> (dostęp: 14.06.2019).
- Putnam R.D., *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków 1995.
- Skrabacz A., *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.
- Spustek H., *Społeczeństwo obywatelskie w modelu bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Potęgometria*, t. 3, red. M. Sułek, R. Kobryński, Warszawa 2016.
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 26 marca 2013 r., http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf (dostęp: 13.05.2019).
- Theiss M., *Kapitał społeczny środowiska lokalnego — pojęcie i problemy*, [w:] *Edukacja i animacja społeczna w środowisku lokalnym*, red. W. Theiss, B. Skrzepczak, Warszawa 2006.

NATIONAL SECURITY — SOFT FACTORS

Summary

This article is divided into three parts, in the first part it is explained what social capital is, and its role in national security is depicted. In the second part, the problem of the importance of social rules in the construction of social capital is discussed. The third part of the article is the culmination of the analysis and shows the role of soft factors in the process of building national security. The quality of social capital depends on how the society works. It is strongly related to other pillars of state security, including the armed forces. The most important message from the content of this article is the statement: a strong society means a safe state.

Keywords: national security, social capital, soft factors.

Alicja Paluch
apaluch@uni.opole.pl

Henryk Spustek
hspustek@uni.opole.pl